-- Journal of Tax Research --
Volume 34, Issue 69, Spring 2026, 123-161
taxjournal.ir
DOI:/

Iranian National Tax Administration

The Effect of Taxpayers' Tax Avoidance Behavior on Behavioral Economics

Mohammad Javad Akbari* PhD Student in Accounting, Islamic Azad University, Qeshm Branch, Iran.

Faegh Ahmadi Assistant Professor, Management and Accounting Department, Islamic Azad University, Qeshm Branch, Iran.

Seyed Nima Vali nia Assistant Professor, Management and Accounting Department, Islamic Azad University, Qeshm Branch, Iran.

Abstract

Tax avoidance behavior is a pervasive phenomenon that has significant implications for governments, economies, and individuals. This study examines the impact of taxpayers' tax avoidance behavior on behavioral economics, focusing on decision making under uncertainty. The method of this research is qualitative, and by using the interviews conducted with the research community, which were tax payers and university professors, data collection and analysis were done using thematic analysis method. Our results show that taxpayers' perception of tax fairness, risk aversion, and social norms play an important role in shaping their tax avoidance behavior. We find that taxpayers who perceive the tax system as unfair are more likely to engage in tax avoidance, while those who are risk averse tend to choose more conservative tax planning strategies. Furthermore, social norms and peer effects are significant predictors of tax avoidance behavior, highlighting the importance of social influence in shaping individual decision-making. This study also examines the consequences of tax avoidance behavior on behavioral economics, including the impact on tax revenue, economic efficiency, and social welfare. Our findings show that tax avoidance behavior can lead to significant revenue losses for governments, undermine economic

* Corresponding Author: mohamad.javad.akbari@gmail.com
How to Cite: Akbari, M. J., Ahmadi, F., & Vali Nia, S. N. (2026). The effect of taxpayers' tax avoidance behavior on behavioral economics. *Journal of Tax Research,* 34(69), 123-161.

Original Research
Accepted: 23/11/2025
Received: 26/09/2024
e-ISSN: 2717-1817 p-ISSN: 2251-64-84

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

efficiency, and exacerbate income inequality. This research contributes to the existing literature on tax avoidance and behavioral economics by providing new insights into the cognitive and social factors that drive taxpayer decision-making. The findings of this study have important implications for policymakers and highlight the need for a more detailed understanding of taxpayer behavior and the development of targeted interventions to promote tax compliance and reduce tax avoidance. Finally, this research aims to inform the design of more effective tax policies that consider the complexities of human behavior and decision-making under conditions of uncertainty. Axial coding helps to understand how these categories are related and it shows that success in paying taxes and ending tax avoidance requires engaging in personal development, navigating team dynamics, understanding and working within or around socio-cultural norms, and mastering specific operational skills.

Introduction

Tax avoidance refers to the legal exploitation of loopholes or ambiguities in tax laws to minimize an individual's tax burden (Ambritha et al., 2024). It involves structuring one's financial affairs in a way that reduces tax liabilities within the boundaries of the law (He et al., 2024). Although often viewed as ethically questionable, tax avoidance is not considered illegal (Islam et al., 2024). In contrast, tax evasion is the illegal act of underreporting or intentionally concealing income, profits, or other relevant financial information in order to reduce or eliminate tax obligations (Salehi et al., 2024). Tax evasion is a criminal offense that may lead to fines, penalties, and even imprisonment. The fundamental difference lies in legality: avoidance is lawful, whereas evasion is not (Nugraha et al., 2024).

Traditional economic models based on rational choice theory have shown limitations in explaining tax avoidance behavior. These models assume that individuals are fully rational and make decisions based on complete information. However, in reality, individuals often lack full information, and their decision-making is influenced by cognitive biases and emotions (Saeedi et al., 2024). Moreover, traditional models largely focus on economic determinants such as income level and tax rates while overlooking psychological and social factors that can shape tax avoidance behavior, including attitudes toward taxation, social norms, and peer effects (Abedini et al., 2024). They also assume that individuals are purely self-interested utility maximizers, neglecting other motivations such as altruism, fairness, and social responsibility (Nafrshalamzari et al., 2024). In addition, these models rely on simplified assumptions regarding human behavior, suggesting that individuals respond to incentives in predictable and rational ways. Yet, human behavior is often far more complex, and responses to incentives can be unexpected (Ebrahimi et al., 2024).

Traditional models also assume that individuals possess full knowledge of

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

tax laws and can accurately predict the consequences of their decisions. In practice, however, tax regulations are often complex and uncertain, exposing individuals to ambiguity and limited information when making decisions about tax avoidance.

Traditional economic models often overlook contextual factors such as the social and cultural environments in which tax avoidance decisions are made. These contextual elements profoundly shape individuals' attitudes toward taxation and their willingness to engage in avoidance behaviors. Moreover, such models typically assume a static environment in which individuals make decisions in isolation. In reality, taxpayers operate within dynamic settings influenced by evolving tax regulations, shifting economic conditions, and institutional uncertainty all of which can significantly alter avoidance behavior (Yaghoubi et al., 2024).

Several well known traditional economic models illustrate these limitations.

The Allingham and Sandmo (1972) model assumes that decisions about tax evasion rely primarily on the probability of detection and the severity of penalties. Becker's (1968) economic model of crime similarly posits that individuals weigh expected benefits against expected costs when considering illegal acts, including tax evasion. Neoclassical tax models, on the other hand, emphasize marginal tax rates and the availability of deductions and credits as primary drivers of tax related decisions. Although these frameworks offer valuable insights, they have been widely criticized for oversimplifying human behavior and ignoring key psychological and social influences that shape tax avoidance choices.

Traditional rational choice models presuppose that individuals possess full information and are guided exclusively by self interest, always acting to maximize financial utility. As a result, they predict that taxpayers engage in avoidance only when the expected benefits outweigh potential sanctions. However, this perspective fails to account for the substantial influence of psychological, emotional, and social forces that affect real world decision making (Rahmani et al., 2024). For example, these models neglect framing effects, whereby identical information presented in different ways yields different behavioral responses. They also overlook the role of social norms, perceptions of fairness, and trust in tax authorities in shaping compliance. Furthermore, traditional frameworks cannot adequately explain why some taxpayers engage in avoidance even when the financial gains are minimal relative to potential penalties indicating motivations beyond purely economic self interest.

Behavioral economics offers a more nuanced and realistic lens for understanding taxpayer behavior. By integrating insights from psychology, sociology, and cognitive science, this approach recognizes that individuals are not always fully rational actors; rather, their decisions are shaped by cognitive biases, emotions, heuristics, and social influences. Behavioral perspectives highlight mechanisms

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

such as loss aversion, present bias, overconfidence, and fairness perceptions as key drivers of tax related choices. They also emphasize the importance of context and framing in shaping how taxpayers perceive and respond to their tax obligations.

The purpose of this paper is to analyze how taxpayers' avoidance behavior informs and enriches the field of behavioral economics. Specifically, it examines how observed avoidance patterns challenge the assumptions of traditional economic theory and contribute to the development of more complex behavioral models. Additionally, the paper explores how behavioral insights can guide the design and implementation of more effective tax policies and interventions aimed at improving compliance. By understanding the psychological and social drivers behind tax avoidance, policymakers can move beyond simplistic economic models to craft strategies that promote voluntary compliance while enhancing the fairness and efficiency of the tax system.

Tax avoidance itself refers to the legal use of tax rules to minimize an individual's tax liability a distinction that sharply separates it from tax evasion, which involves illegal underpayment or non payment of taxes. Avoidance strategies may involve exploiting loopholes, deductions, credits, and other provisions within tax legislation, and are practiced by both individuals and corporations (Mirzadazare et al., 2024). Defining tax avoidance, however, remains challenging. It encompasses arrangements that meet the technical requirements of tax law but reduce liability in ways that may contradict the spirit or intention of the legislation. One approach highlights the artificial or contrived nature of avoidance transactions. An economic definition describes avoidance as deliberate efforts by taxpayers to minimize liabilities while keeping their economic activities unchanged except for income effects aligning with legal definitions that focus on the "substance over form" principle (Vaniana et al., 2021).

Methods and Material

Research Design and Approach

This study adopts a qualitative, descriptive phenomenological approach based on Colaizzi's (1978) method. The primary objective is to explore and describe the lived experiences of taxpayers and tax experts concerning the behavioral factors influencing tax avoidance, with a specific focus on concepts derived from behavioral economics models.

Participants and Sampling

The study population comprised active taxpayers across various economic sectors, alongside tax experts and officials directly or indirectly involved in tax avoidance issues. A purposive snowball sampling technique was employed to ensure maximum diversity in participants' individual characteristics,

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

professional backgrounds, and lived experiences. Ultimately, 22 participants were selected. Theoretical saturation was achieved after the first 15 interviews, with subsequent interviews conducted to confirm and solidify the findings.

Data Collection Instrument

Data were collected through in-depth, semi-structured interviews. The interview questions were designed based on the existing research literature and behavioral economics theories. Questions were formulated to allow participants to freely express their experiences, beliefs, and feelings regarding the reasons for tax avoidance. The interview guide comprised 14 main themes, with flexibility incorporated for follow-up questions based on participants' responses during the interviews.

Data Analysis Process

The interview data were analyzed using a thematic analysis method based on Colaizzi's (1978) framework. This process involved the following steps:

1. Familiarization: Thoroughly reading and re-reading interview transcripts to gain a deep understanding of the data.
2. Identifying Significant Statements: Extracting verbatim statements relevant to the phenomenon of tax avoidance.
3. Developing Initial Concepts and Open Coding: Formulating preliminary concepts and applying open coding to categorize these statements.
4. Clustering Concepts and Axial Coding: Grouping similar concepts and developing axial codes to establish relationships between them.
5. Developing the Phenomenological Structure (Selective Coding): Representing the conceptual structure derived from axial codes through selective coding to build a cohesive model.
6. Comprehensive Report and Participant Verification: Preparing a detailed report of the findings and presenting it to participants for validation.
7. Incorporating Feedback: Revising the analysis based on participant feedback, if necessary.

Trustworthiness and Rigor

To ensure the validity and reliability of the analysis, several key strategies were employed:

Theoretical Saturation: Data collection continued until no new significant information emerged, which was achieved by the fifteenth interview.

Participant Validation: The final findings were shared with participants, all of whom confirmed that the analyses accurately reflected their lived experiences.

Inter-Subject Agreement: To assess the coherence of the analysis, the percentage of coding agreement between the primary researcher and an independent evaluator was calculated. Out of 156 generated codes, 65 were identified jointly by both analysts, yielding an inter-subject agreement rate of 83%. As

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

per O'Connor & Joffe (2020), an agreement rate above 60% is considered acceptable for ensuring analytical validity in qualitative research.

Results and Discussion

The study identifies several key determinants of tax-compliance behaviour. Taxpayers' perceptions of an unfair tax burden, the complexity of the tax system, and the degree of trust they place in government all shape their willingness to pay. Penalties, although present, are generally not sufficiently deterrent to compel compliance by themselves. These findings underscore the importance of addressing psychological and informational barriers rather than relying solely on punitive measures.

Based on these insights, the authors advocate for a multi-faceted policy approach. Public education campaigns that clarify the purpose and benefits of taxation can shift attitudes and reduce avoidance. Positive incentives such as small rewards or recognition for timely payments—can motivate compliance, especially when combined with tailored communication that acknowledges differing levels of financial literacy and risk tolerance. Integrating behavioural economics into policy design, therefore, offers a more effective and ethically sound path to enhancing tax-compliance rates.

Conclusion

This study aimed to analyze taxpayers' tax avoidance behavior through the lens of behavioral economics, employing a qualitative approach and thematic analysis. By delving into the lived experiences of taxpayers and tax experts, this research sought to understand and elucidate the multifaceted drivers of avoidance. The findings reveal that tax avoidance is not merely the outcome of a rational cost-benefit calculation but is rather shaped by a complex interplay of psychological, cognitive, social, cultural, and institutional factors.

Key dimensions influencing tax avoidance identified in this study include: the excessive complexity of tax laws, a pervasive distrust in government institutions, perceived inefficiencies in law enforcement, inadequate tax incentives, social pressures, and a lack of effective tax education and public awareness campaigns. These findings underscore the critical need for policymakers to move beyond traditional, purely economic frameworks and to seriously consider the behavioral and motivational aspects of taxpayer decision-making.

Based on these insights, the following policy recommendations are proposed:

1. Simplification and Revision of Tax Regulations:
   Rewrite tax laws in clear, easily understandable language for the general public.
   Develop intelligent guidance systems and online Q&A platforms for taxpayers.
   Ensure regulatory stability and avoid frequent changes that cause confusion.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

2. Enhancing Government Transparency and Accountability:
   Publish public and transparent reports detailing the allocation and use of tax revenues.
   Organize public forums and campaigns to inform citizens about government financial operations.
   Strengthen independent auditing systems and ensure transparency in government contracts.
3. Designing and Implementing Positive Tax Incentives:
   Offer small rewards such as discounts, lotteries, or symbolic points for timely tax payments.
   Develop tailored incentive packages for different taxpayer groups (e.g., small businesses, corporations, tradespeople).
   Implement long-term incentive systems for consistent and transparent tax compliance.
4. Targeted Education and Awareness:
   Integrate tax concepts into formal and public education curricula.
   Create engaging multimedia content to familiarize the public with tax responsibilities and the consequences of avoidance.
   Promote responsible financial behaviors through media and social networks.
5. Reforming Social Norms and Cultivating a Tax Culture:
   Leverage influential individuals (e.g., artists, athletes, educators) to promote a culture of tax payment.
   Position tax payment as a social value in advertising and media campaigns.
   Challenge detrimental norms such as viewing tax evasion as a source of pride or cleverly circumventing the law.
6. Boosting Public Trust in the Tax System:
   Implement stringent measures against corruption and rent-seeking within tax and financial systems.

Improve the interaction and conduct of tax authority employees with taxpayers.
Guarantee taxpayers' rights and provide clear, legal avenues for appeals.
In conclusion, effectively reducing tax avoidance behavior requires a deep understanding of taxpayers' motivations, beliefs, and attitudes. By adopting multi-layered policies grounded in behavioral economics principles, it is possible to foster greater public trust, enhance financial responsibility, and ultimately pave the way for sustainable government revenue growth.

Acknowledgments

The authors would like to express their deepest gratitude to all the experts and dignitaries who played an effective role in the process of conducting this research with their scientific and executive support.

Keywords: Tax Avoidance, Taxpayers, Behavioral Economics.

JEL Classification: E12, E21, E22, L12, H40.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123] [Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

-- مجله علمی، پژوهشنامه مالیات --
شماره ۶۹، دوره ۳۴، بهار ۱۴۰۵، ۱۶۱-۱۲۳
taxjournal.ir
DOI:/

سازمان امور مالیاتی کشور

مقاله پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۰۲
p-ISSN: ۲۲۵۱-۶۴-۸۴
e-ISSN: ۲۷۱۷-۱۸۱۷

تأثیر رفتار اجتناب مالیاتی مودیان بر اساس الگوهای اقتصاد رفتاری

محمد جواد اکبری * — دانشجوی دکتری رشته حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.
فایق احمدی — استادیار گروه مدیریت و حسابداري، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.
سید نیما ولی‌نیا — استادیار گروه مدیریت و حسابداري، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران.

چکیده

رفتار اجتناب از مالیات پدیده‌ای فراگیر است که پیامدهای قابل توجهی برای دولت‌ها، اقتصادها و افراد دارد. این مطالعه به بررسی تأثیر رفتار اجتناب مالیاتی مالیات دهندگان بر اقتصاد رفتاری، با تمرکز بر تصمیم گیری در شرایط عدم قطعیت می‌پردازد. روش این پژوهش کیفی بوده و با استفاده از مصاحبات انجام شده با جامعه پژوهش که مودیان مالیاتی و اساتید دانشگاه بودند به جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش تحلیل تم یا مضمون پرداخته شده است. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که ادراک مالیات‌دهندگان از عدالت مالیاتی، ریسک گریزی، و هنجارهای اجتماعی نقش مهمی در شکل‌دهی رفتار اجتناب از مالیات آن‌ها ایفا می‌کند. یافته‌های پژوهش نشان داد مالیات‌دهندگانی که سیستم مالیاتی را ناعادلانه می‌دانند، بیشتر درگیر اجتناب مالیاتی هستند، در حالی که کسانی که ریسک گریز هستند، تمایل دارند استراتژی‌های برنامه‌ریزی مالیاتی محافظه‌کارانه‌تری را انتخاب کنند. علاوه بر این، هنجارهای اجتماعی و اثرات همتایان پیش‌بینی کننده‌های مهم رفتار اجتناب از مالیات هستند و اهمیت نفوذ اجتماعی را در شکل‌دهی به تصمیم گیری فردی برجسته می‌کنند. این مطالعه همچنین پیامدهای رفتار اجتناب از مالیات بر اقتصاد رفتاری، از جمله تأثیر بر درآمد مالیاتی، کارایی اقتصادی و رفاه اجتماعی را بررسی می‌کند. یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد که رفتار اجتناب از مالیات می‌تواند منجر به از دست دادن درآمد قابل توجهی برای دولت‌ها شود، کارایی اقتصادی را تضعیف کند و نابرابری درآمد را تشدید کند. این تحقیق با ارائه بینش‌های جدید در مورد عوامل شناختی و اجتماعی که تصمیم گیری مالیات‌دهندگان را هدایت می‌کند، به ادبیات موجود در مورد اجتناب مالیاتی و اقتصاد رفتاری کمک می‌کند. یافته‌های این مطالعه پیامدهای مهمی برای سیاست‌گذاران دارد و نیاز به درک دقیق‌تر رفتار مالیات دهندگان و توسعه مداخلات هدفمند برای ارتقای تبعیت مالیاتی و کاهش اجتناب مالیاتی را برجسته می‌کند. در نهایت، این تحقیق با هدف اطلاع‌رسانی به طراحی سیاست‌های مالیاتی مؤثرتر است که پیچیدگی‌های رفتار و تصمیم گیری انسانی را در شرایط عدم قطعیت در نظر گیرد. کدگذاری محوری به درک چگونگی ارتباط این دسته‌ها کمک می‌کند و نشان می‌دهد که موفقیت در پرداخت مالیات و ترک اجتناب مالیاتی مستلزم پرداختن به توسعه شخصی، هدایت پویایی تیم، درک و کار در درون یا پیرامون هنجارهای اجتماعی-فرهنگی، و تسلط بر مهارت‌های عملیاتی خاص است.

کلید واژه‌ها: اجتناب مالیاتی، مودیان، اقتصاد رفتاری.
طبقه‌بندی JEL: E12, E21, E22, L12, H40 .

* نویسنده مسئول: mohamad.javad.akbari@gmail.com

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]
[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

مقدمه

اجتناب از مالیات، بهره‌برداری قانونی از خلأها یا ابهامات موجود در قوانین مالیاتی برای به حداقل رساندن بار مالیاتی فرد است (Ambritha et al., 2024, 12). اجتناب مالیاتی شامل ساختار دادن به امور مالی فرد به گونه‌ای است که مسئولیت مالیاتی را در محدوده قانون کاهش می‌دهد (He et al. 2024, 22). اگرچه از نظر اخلاقی مشکوک است، اما غیر قانونی نیست (Islam et al. 2024, 12). از سوی دیگر فرار مالیاتی عبارت است از عدم پرداخت غیر قانونی یا کم پرداختی مالیات که شامل ارائه یا پنهان کردن عمدی درآمد، سود، یا سایر اطلاعات مالی مرتبط برای کاهش یا حذف بدهی مالیاتی است (Salehi et al., 2024, 34). فرار مالیاتی یک جرم کیفری است که مجازات آن جزای نقدی، مجازات و حتی حبس است. تفاوت اصلی در قانونی بودن نهفته است: اجتناب قانونی است، فرار قانونی نیست (Nograha et al., 2024, 32). مدل‌های اقتصادی سنتی، مبتنی بر نظریه انتخاب منطقی، محدودیت‌هایی در توضیح رفتار اجتناب مالیاتی دارند. مدل‌های اقتصادی سنتی فرض می‌کنند که افراد کاملاً منطقی هستند و بر اساس اطلاعات کامل تصمیم می‌گیرند. با این حال، در واقعیت، افراد ممکن است به اطلاعات کامل دسترسی نداشته باشند و تصمیم‌گیری آنها ممکن است تحت تأثیر سوگیری‌های شناختی و احساسات باشد (Saeidi et al., 2024, 13). مدل‌های اقتصادی سنتی عمدتاً بر عوامل اقتصادی مانند نرخ درآمد و مالیات تمرکز می‌کنند و عوامل روان‌شناختی و اجتماعی مؤثر بر رفتار اجتناب مالیاتی، از جمله نگرش نسبت به مالیات، هنجارهای اجتماعی و اثرات همتایان را نادیده می‌گیرند (Abedini et al., 2024, 16). مدل‌های اقتصادی سنتی فرض می‌کنند که افراد صرفاً با نفع شخصی برانگیخته می‌شوند و همیشه برای به حداکثر رساندن مطلوبیت خود اقدام می‌کنند. با این حال، این فرض نقش سایر انگیزه‌ها مانند نوع دوستی، انصاف و مسئولیت اجتماعی را نادیده می‌گیرد (Nafarshalmazari et al., 2024, 8). مدل‌های اقتصادی سنتی اغلب بر مفروضات ساده‌ای درباره رفتار انسان تکیه می‌کنند، مانند این ایده که افراد همیشه به انگیزه‌ها به روشی قابل پیش‌بینی و منطقی پاسخ می‌دهند (Ebrahimi et al., 2024, 19). با این حال، رفتار انسان اغلب پیچیده‌تر و ظریف‌تر است و افراد ممکن است به روش‌های غیر منتظره‌ای به انگیزه‌ها پاسخ دهند. مدل‌های اقتصادی سنتی اغلب فرض می‌کنند که افراد از قوانین و مقررات مالیاتی آگاهی کامل دارند و می‌توانند نتایج تصمیمات خود را به‌طور دقیق پیش‌بینی کنند. با این حال، در واقعیت، قوانین و مقررات مالیاتی می‌توانند

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

پیچیده و نامطمئن باشند و افراد ممکن است هنگام تصمیم‌گیری در مورد اجتناب از مالیات با ابهام و عدم اطمینان مواجه شوند.

مدل‌های اقتصادی سنتی اغلب عوامل زمینه‌ای را نادیده می‌گیرند، مانند زمینه اجتماعی و فرهنگی که در آن تصمیمات اجتناب از مالیات اتخاذ می‌شود. این عوامل می‌توانند بر نگرش افراد نسبت به مالیات و تمایل آنها به مشارکت در رفتار اجتناب از مالیات تأثیر بگذارند.

مدل‌های اقتصادی سنتی اغلب فرض می‌کنند که محیط ساکن است و افراد در خلأ تصمیم می‌گیرند. با این حال، محیط اغلب پویا است و افراد ممکن است با شرایط متغیری مانند تغییر در قوانین مالیاتی یا شرایط اقتصادی مواجه شوند که می‌تواند بر رفتار اجتناب از مالیات آنها تأثیر بگذارد (Yaghoubi et al., 2024, 7).

برخی از مدل‌های اصلی اقتصادی سنتی که محدودیت‌هایی در توضیح اجتناب مالیاتی دارند عبارتند از:

مدل آلینگهام و ساندمو[1] (۱۹۷۲): این مدل فرض می‌کند که افراد در مورد فرار مالیاتی بر اساس احتمال کشف و شدت مجازات تصمیم‌گیری می‌کنند.

مدل بکر[2] (۱۹۶۸): این مدل فرض می‌کند که افراد بر اساس هزینه‌ها و منافع مورد انتظار جرم، در مورد جرم از جمله فرار مالیاتی تصمیم می‌گیرند.

مدل نئوکلاسیک: این مدل فرض می‌کند که افراد بر اساس نرخ مالیاتی حاشیه‌ای خود و در دسترس بودن کسورات و اعتبارات مالیاتی تصمیم‌گیری می‌کنند. این مدل‌ها به دلیل سادگی و عدم توجه به پیچیدگی‌های رفتار انسانی و عوامل اجتماعی و روان‌شناختی مؤثر بر تصمیم‌های اجتناب مالیاتی مورد انتقاد قرار گرفته‌اند.

مدل‌های اقتصادی سنتی که بر اساس نظریه انتخاب منطقی ساخته شده‌اند، اغلب در توضیح پیچیدگی‌های رفتار اجتناب مالیاتی کوتاهی می‌کنند. این مدل‌ها فرض می‌کنند که افراد، مسلح به اطلاعات کامل و با هدایت منافع شخصی، همیشه برای به حداکثر رساندن سود مالی خود عمل می‌کنند. در نتیجه، آنها پیش‌بینی می‌کنند که افراد تنها زمانی درگیر اجتناب مالیاتی می‌شوند که منافع مورد انتظار بر هزینه‌های احتمالی جریمه‌ها بیشتر باشد. با این حال، این چارچوب تأثیر قابل توجه عوامل روانی، اجتماعی و عاطفی را که اغلب تصمیم‌گیری در دنیای واقعی را هدایت می‌کنند، نادیده می‌گیرد (Rahmani et al., 2024, 13). به عنوان مثال،

1. Allingham and Sandmo (1972)
2. Becker's Economic Theory of Crime (1968)

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]
[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

تأثیرات قاب‌بندی را در نظر نمی‌گیرد، جایی که افراد به اطلاعات مشابه ارائه شده به روش‌های مختلف واکنش متفاوتی نشان می‌دهند، یا نقش هنجارهای اجتماعی و اعتماد در تأثیرگذاری بر انطباق. علاوه بر این، تلاش می‌کند توضیح دهد که چرا برخی از افراد حتی زمانی که منافع مالی در مقایسه با جریمه‌های بالقوه ناچیز است، در اجتناب از مالیات شرکت می‌کنند، که انگیزه‌هایی فراتر از منافع شخصی خالص اقتصادی را نشان می‌دهد. اقتصاد رفتاری لنز دقیق و واقعی‌تری را ارائه می‌دهد که از طریق آن می‌توان رفتار مالیات‌دهندگان را درک کرد. با ترکیب بینش‌های روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و علوم شناختی، تصدیق می‌کند که افراد همیشه بازیگران منطقی نیستند و تصمیمات آنها اغلب توسط سوگیری‌های شناختی، احساسات و تأثیرات اجتماعی شکل می‌گیرد. این چارچوب تشخیص می‌دهد که مالیات‌دهندگان ممکن است تحت تأثیر عواملی مانند ضرر گریزی، سوگیری فعلی، اعتماد بیش از حد و عادلانه بودن سیستم مالیاتی قرار گیرند. همچنین بر اهمیت زمینه و چارچوب در شکل دادن به نحوه درک و پاسخ افراد به تعهدات مالیاتی تأکید می‌کند. هدف این مقاله تحلیل تاثیر عمیق رفتار اجتناب مالیاتی مالیات دهندگان بر حوزه اقتصاد رفتاری است. این بررسی خواهد کرد که چگونه رفتارهای اجتنابی مشاهده شده مفروضات اقتصادی سنتی را به چالش می کشد و به توسعه مدل‌های رفتاری پیچیده‌تر کمک می‌کند. علاوه بر این، بررسی خواهد کرد که چگونه این بینش‌های رفتاری می‌توانند به طراحی و اجرای سیاست‌ها و مداخلات مالیاتی موثرتر با هدف ارتقای انطباق کمک کنند. با درک محرک‌های روانی و اجتماعی اجتناب مالیاتی، می‌توان فراتر از مدل‌های اقتصادی ساده حرکت نمود و استراتژی‌هایی را توسعه داد که انطباق داوطلبانه را تشویق می‌کند و انصاف و کارایی کلی سیستم مالیاتی را افزایش می‌دهد.

اجتناب مالیاتی استفاده قانونی از سیستم مالیاتی برای به حداقل رساندن بدهی مالیاتی فرد است. این یک تمایز بسیار مهم از فرار مالیاتی است، که عدم پرداخت غیرقانونی یا کم پرداختی مالیات است. اجتناب مالیاتی شامل بهره‌برداری از نقاط ضعف، کسورات، اعتبارات و سایر مقررات در قانون مالیات برای کاهش میزان مالیات بدهی است. این عملی است که توسط افراد و شرکت‌ها به طور یکسان انجام می‌شود (Mirzadarzare et al., 2024, 10).

تعریف اجتناب مالیاتی همواره با چالش‌هایی همراه بوده است. اجتناب مالیاتی به مجموعه‌ای از ترتیبات، اقدامات یا معاملاتی اطلاق می‌شود که اگرچه از نظر ظاهری الزامات فنی و قانونی مقررات مالیاتی را رعایت می‌کنند، اما به گونه‌ای طراحی شده‌اند که بار مالیاتی مؤدی را کاهش

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

دهند و در برخی موارد با روح و هدف قانون مالیات مغایرت داشته باشند. یکی از چالش‌های اصلی در تعریف اجتناب مالیاتی، تمایز میان برنامه‌ریزی مالیاتی مشروع و بهره‌برداری از خلأها و ابهامات قانونی است. برخی دیدگاه‌ها بر جنبه‌های «مصنوعی» یا «غیر واقعی» معاملات اجتنابی تأکید دارند و معتقدند این معاملات بیش از آنکه دارای توجیه اقتصادی باشند، با هدف کاهش مالیات طراحی می‌شوند.

از منظر اقتصادی، اجتناب مالیاتی به تلاش‌های آگاهانه مؤدیان برای کاهش بدهی مالیاتی اطلاق می‌شود؛ به گونه‌ای که ماهیت اقتصادی فعالیت‌ها و الگوی مصرف آنان، به‌جز آثار ناشی از افزایش درآمد قابل تصرف، تغییر اساسی نکند. بر این اساس، اجتناب مالیاتی بیانگر اقداماتی است که مؤدیان به‌منظور حداقل‌سازی بدهی مالیاتی خود انجام می‌دهند، در حالی که ماهیت واقعی فعالیت‌های اقتصادی آنان حفظ می‌شود. این تعریف با رویکردهای حقوقی مبتنی بر «غلبه محتوا بر شکل» همسو است که در آن، به جای توجه صرف به شکل قانونی معاملات، بر ماهیت اقتصادی و آثار واقعی آن‌ها تأکید می‌شود (Vaniana et al., 2021, 19).

مبانی نظری

مفاهیم و تعریف اجتناب مالیاتی

اجتناب مالیاتی به مجموعه‌ای از رفتارهای قانونی و یا شبه‌قانونی اطلاق می‌شود که مودیان به منظور کاهش بدهی مالیاتی خود از آن استفاده می‌کنند. این رفتار می‌تواند شامل عدم افشای کامل درآمد، استفاده از شکاف‌های قانونی و یا بهره‌برداری از ابهامات در قوانین مالیاتی باشد (Slemrod, 2007, 15).

الگوهای اقتصاد رفتاری و ارتباط آن با اجتناب مالیاتی

اقتصاد رفتاری به بررسی نحوه تأثیر عواملی همچون احساسات، شناخت اجتماعی و ذهنیت‌های فردی بر تصمیمات اقتصادی می‌پردازد. در مقایسه با مدل‌های سنتی اقتصاد که فرض می‌کنند افراد تصمیمات خود را بر اساس تحلیل منطقی و عقلانی اتخاذ می‌کنند، اقتصاد رفتاری نشان می‌دهد که انسان‌ها ممکن است به دلیل محدودیت‌های شناختی، تعصبات شناختی و تأثیرات اجتماعی رفتارهای مالیاتی غیر منطقی از خود نشان دهند.

در زمینه اجتناب مالیاتی، این عوامل می‌توانند به این صورت عمل کنند:

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

اثرات شناختی: در بسیاری از موارد، مودیان نمی‌توانند تمام ابعاد قوانین مالیاتی را به‌طور کامل درک کنند و این نارسایی شناختی می‌تواند منجر به اشتباهات یا رفتارهای اجتنابی شود (Korn-hauser, 2007, 31).

تعصب‌های اجتماعی و اخلاقی: افراد ممکن است به دلیل فشارهای اجتماعی یا تمایلات اخلاقی خود از اجتناب مالیاتی خودداری کنند. به‌طور مثال، در جوامعی که احساس مسئولیت اجتماعی بیشتر است، احتمال اینکه مودیان از اجتناب مالیاتی خودداری کنند بیشتر خواهد بود (Luttmer and Singhal, 2014, 21).

چالش‌های مربوط به عدالت مالیاتی: طبق نظریه عدالت توزیعی، اگر مودیان احساس کنند که سیستم مالیاتی عادلانه نیست، ممکن است انگیزه‌ای برای اجتناب از پرداخت مالیات پیدا کنند (Hallsworth et al., 2017, 24).

تأثیر رفتارهای اجتماعی و هنجاری بر اجتناب مالیاتی

یکی از جنبه‌های مهم در اقتصاد رفتاری، تأثیر هنجارهای اجتماعی و فرهنگ بر رفتار مالیاتی است. در بسیاری از جوامع، رفتارهای جمعی و اعتقادات اجتماعی نقش مهمی در تعیین اینکه افراد چقدر تمایل دارند به انجام وظایف مالیاتی خود عمل کنند ایفا می‌کنند. به‌طور خاص، افرادی که در جوامعی با هنجارهای اجتماعی قوی و تعهدات اخلاقی بالا زندگی می‌کنند، تمایل کمتری به اجتناب مالیاتی دارند (Feld and Frey, 2002, 11).

محرک‌های روان‌شناختی و تأثیر آن‌ها بر اجتناب مالیاتی

بر اساس الگوهای اقتصاد رفتاری، انگیزه‌های روان‌شناختی از قبیل ترس از مجازات، احساس رضایت از انجام وظایف اجتماعی و همچنین «کاهش ریسک شخصی» می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان اجتناب مالیاتی افراد ایفا کند. در صورتی که مودیان احساس کنند که احتمال شناسایی و مجازات آن‌ها کم است، انگیزه‌ای برای پرداخت مالیات نخواهند داشت (Alm and Torgler, 2006, 34).

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

پیشینه پژوهش

فوچمن و همکاران[1] (۲۰۲۵) در پژوهشی با عنوان «وقتی افراد شاد جامعه را ناخوش می‌سازند: احساسات بر رفتار مطابقت مالیاتی تأثیر می‌گذارند» نشان داد که «هدف پژوهش، بررسی عواطف پس‌زمینه‌ای رفتار بر روی رعایت مالیات افراد» بوده است و روش پژوهش «ترکیبی از نظرسنجی میدانی و آزمایش‌های کنترل‌شده در آزمایشگاه» بوده است. جامعه آماری مودیان مالیاتی در آلمان بودند و داده‌های پژوهش با استفاده از مدل‌های آماری و تحلیل‌های تجربی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان می‌دهد که احساسات مثبت پس‌زمینه‌ای می‌تواند به افزایش مالیات منجر شود.

لازبنیک و شامی[2] (۲۰۲۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی ظهور فرار مالیاتی با استفاده از مدل‌های زبانی بزرگ و شبیه‌سازی عامل‌مبنا مبتنی بر یادگیری تقویتی عمیق» به تحلیل رفتار مالیاتی افراد از طریق ترکیب مدل‌های زبانی بزرگ (LLMs) و شبیه‌سازی‌های عامل‌مبنا پرداختند. در این پژوهش، نحوه شکل‌گیری تصمیمات مالیاتی و تعامل عوامل مختلف رفتاری در محیط‌های شبیه‌سازی‌شده مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد که ویژگی‌های شخصیتی افراد، روایت‌های اجتماعی حاکم بر جامعه و احتمال اجرای مؤثر قوانین مالیاتی، نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان مشارکت افراد در فعالیت‌های اقتصادی غیر رسمی و رفتارهای مرتبط با فرار مالیاتی دارند.

هاشمی و فراهانی[3] (۲۰۲۵) در مقاله‌ای با عنوان «فرار مالیاتی و پیامدهای اقتصادی آن در ایران: دیدگاهی رفتاری» به بررسی پیامدهای مالیاتی اقتصادی از دیدگاه اقتصاد رفتاری پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که اجتناب مالیات می‌تواند منجر به کاهش منابع مالی دولت و افزایش نابرابری‌های اقتصادی شود.

محمدی و شمس[4] (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان «نقش هنجارهای اجتماعی در رعایت مالیات: شواهدی از ایران» به بررسی هنجارهای اجتماعی در نقش مالیاتی در ایران پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که تقویت هنجارهای اجتماعی می‌تواند باعث افزایش میزان مالیات شود.

آرمنک و آساتریان[5] (۲۰۲۴) در مقاله‌ای با عنوان «تشویق برای رعایت مالیات: یک متاآنالیز»

1. Fochmann et al. (2025)
2. Lazebnik and Shami (2025)
3. Hashemi & Farahani (2025)
4. Mohammadi & Shams (2024)
5. Armenak and Asatryan (2024)

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

به بررسی اثربخشی تکنیک‌های «نودینگ» (تشویق غیرمستقیم) در افزایش حساب مالیاتی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که با یادآوری‌های ساده و اطلاع‌رسانی درباره نظارت‌های مالی می‌توان نرخ را به‌طور قابل‌توجهی افزایش داد.

مو و همکاران[1] (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان «فرار مالیاتی، خودگرایی روان‌شناختی و عملکرد جمع‌آوری درآمد: شواهدی از منطقه آمهارا در اتیوپی» به بررسی تأثیر ویژگی‌های روان‌شناختی، به‌ویژه خودگرایی و خودمحوری فردی، بر تمایل مؤدیان به پرداخت مالیات و عملکرد نظام جمع‌آوری درآمدهای مالیاتی پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که خودگرایی روان‌شناختی می‌تواند بر نگرش افراد نسبت به تکالیف مالیاتی و میزان تمکین مالیاتی آنان تأثیرگذار باشد. همچنین یافته‌ها حاکی از آن است که ارتقای آموزش‌های مالیاتی، افزایش آگاهی عمومی و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در فرایندهای مالیاتی می‌تواند موجب بهبود عملکرد نظام جمع‌آوری مالیات، افزایش تمکین مالیاتی و کاهش رفتارهای اجتناب و فرار مالیاتی شود.

رشیدی و غلامی[2] (۲۰۲۳) در مقاله‌ای با عنوان «عوامل رفتاری مؤثر بر فرار مالیاتی در ایران: یک مطالعه پیمایشی» به شناسایی و بررسی عوامل رفتاری مؤثر بر تمکین و پرداخت مالیات در ایران پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که عوامل روان‌شناختی و ادراکی، از جمله احساس بی‌عدالتی مالیاتی، عدم اعتماد به دولت و برداشت منفی از نحوه مصرف درآمدهای مالیاتی، تأثیر معناداری بر نگرش و رفتار مالیاتی مؤدیان دارند. همچنین یافته‌ها حاکی از آن است که تقویت اعتماد عمومی، ارتقای شفافیت عملکرد دولت و افزایش ادراک عدالت مالیاتی می‌تواند نقش مؤثری در کاهش تمایل به فرار مالیاتی و افزایش تمکین مالیاتی ایفا کند.

دهمی و همکاران[3] (۲۰۲۳) در مقاله‌ای با عنوان «زیان‌گریزی و فرار مالیاتی: نظریه و شواهد» به بررسی تأثیر پدیده زیان‌گریزی بر رفتار مالیاتی مؤدیان پرداختند. زیان‌گریزی به این مفهوم اشاره دارد که افراد معمولاً زیان‌های احتمالی را بیش از منافع هم‌اندازه درک و احساس می‌کنند و در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی نسبت به اجتناب از زیان حساسیت بیشتری نشان می‌دهند. یافته‌های پژوهش نشان داد افرادی که دارای سطح بالاتری از زیان‌گریزی هستند، نسبت به پیامدهای منفی ناشی از تخلفات مالیاتی، از جمله جرایم و مجازات‌های مالیاتی، حساسیت

1. Mo et al. (2023)
2. Rashidi and Gholami (2023)
3. Dehmi et al. (2023)

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]
[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

بیشتری داشته و در نتیجه تمایل بیشتری به رعایت مقررات مالیاتی و تمکین مالیاتی از خود نشان می‌دهند.

کرمی و زینلی[1] (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «تاثیر فرار مالیاتی بر اعتماد عمومی در ایران: رویکرد اقتصاد رفتاری» به بررسی تاثیر مالیات بر اعتماد عمومی در ایران پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که افزایش مالیاتی باعث کاهش اعتماد عمومی به سیستم مالی می‌شود.

احمدی و همکاران[2] (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی مدل‌های فرار مالیاتی بر اساس دیدگاه‌های اقتصاد نئوکلاسیک تا رفتاری: رویکرد فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی در اقتصاد ایران» به بررسی و مقایسه مدل‌های تبیین‌کننده رفتار مالیاتی از منظر اقتصاد نئوکلاسیک و اقتصاد رفتاری پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که عوامل رفتاری نقش مهمی در شکل‌گیری رفتارهای مالیاتی مؤدیان دارند. به‌ویژه، احساس ناامنی اقتصادی، زیان‌گریزی و ابهام‌گریزی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تصمیمات مالیاتی در ایران شناخته شدند. یافته‌ها همچنین بیانگر آن است که درک بهتر این عوامل رفتاری می‌تواند به طراحی سیاست‌های مالیاتی مؤثرتر و افزایش تمکین مالیاتی مؤدیان کمک کند.

با وجود رشد چشمگیر مطالعات در زمینه اجتناب مالیاتی در سال‌های اخیر، همچنان چالش‌های رفتاری مرتبط با این پدیده، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، کمتر مورد تحلیل عمیق و جامع قرار گرفته‌اند. مرور پیشینه‌های پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه برخی مطالعات به بررسی احساسات زمینه‌ای (فوچمن و همکاران، ۲۰۲۵)، اثرات هنجاری و اجتماعی (آرمنک و آساتریان، ۲۰۲۴ و محمدی و شمس، ۲۰۲۴) و خودگرایی روان‌شناختی (مو و همکاران، ۲۰۲۳) پرداخته‌اند، اما عمدتاً نگاه این پژوهش‌ها به ابعاد خاص و محدود از رفتار مودیان معطوف بوده و از تحلیل جامع و بین‌رشته‌ای رفتار اجتنابی مالیاتی بر پایه الگوهای اقتصاد رفتاری غفلت شده است.

در برخی مطالعات داخلی (هاشمی و فراهانی، ۲۰۲۵؛ رشیدی و غلامی، ۲۰۲۳) نیز تلاش‌هایی برای شناسایی عوامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی صورت گرفته، اما در این پژوهش‌ها یا تنها از دیدگاه‌های روان‌شناسی اجتماعی و اقتصادی سنتی استفاده شده و یا تحلیل رفتاری صرفاً محدود به گزارش‌های توصیفی یا پیمایشی بوده است. به علاوه، استفاده از چارچوب‌های نظری مدرن مانند «نظریه‌های انگیزشی»، «تطابق اجتماعی»، «زیان‌گریزی» و «بار شناختی» که در

1. Karami and Zeinali (2022)
2. Ahmadi et al. (2021)

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]
[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

ادبیات اقتصاد رفتاری جایگاه برجسته‌ای دارند، در بیشتر این پژوهش‌ها مغفول مانده است. از سوی دیگر، اکثر پژوهش‌های داخلی بر پیامدهای اقتصادی فرار مالیاتی تمرکز داشته‌اند و کمتر به ریشه‌های رفتاری و روان‌شناختی آن، به‌ویژه از منظر مودیان، توجه کرده‌اند. همچنین، اغلب مطالعات فاقد یک مدل مفهومی روشن و چارچوب تحلیلی چندلایه برای تبیین کنش‌های اجتنابی هستند.

در این میان، نوآوری مقاله حاضر در موارد زیر خلاصه می‌شود:

بهره‌گیری از رویکرد کیفی و تحلیل پدیدارشناسی به‌منظور کشف ابعاد پنهان و عمیق رفتار اجتناب مالیاتی از نگاه خود مودیان.

ترکیب اصول نظری اقتصاد رفتاری با یافته‌های میدانی در قالب کدگذاری باز، محوری و انتخابی و ارائه مدلی چندلایه از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر اجتناب.

تمرکز بر عوامل فرهنگی، شناختی، اجتماعی و روان‌شناختی به‌صورت توأمان، که در مطالعات پیشین به‌صورت پراکنده مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

پرداختن به شکاف موجود در ادبیات پژوهش از طریق تحلیل هم‌زمان فرصت‌ها و چالش‌های رفتاری و ارائه راهکارهای مبتنی بر یافته‌های بومی و رفتارشناختی.

در مجموع، پژوهش حاضر می‌کوشد تصویری نوین، تحلیلی و مبتنی بر تجربیات واقعی از رفتار مودیان ایرانی ارائه دهد و از این طریق زمینه را برای تدوین سیاست‌های اثربخش‌تر در جهت کاهش اجتناب مالیاتی فراهم سازد.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از حیث روش اجرا، کیفی و مبتنی بر رویکرد پدیدارشناسی توصیفی بر اساس روش کولایزی[1] است. هدف از به‌کارگیری این رویکرد، کشف و توصیف تجربه زیسته مودیان و خبرگان مالیاتی درباره عوامل رفتاری مؤثر بر اجتناب مالیاتی با تمرکز بر مفاهیم برگرفته از الگوهای اقتصاد رفتاری است.

جامعه آماری و نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش شامل مودیان مالیاتی فعال در حوزه‌های مختلف اقتصادی و همچنین

1. Colaizzi Method (Colaizzi, 1978)

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

کارشناسان و مأموران مالیاتی بود که به‌صورت مستقیم یا غیر مستقیم با موضوع اجتناب مالیاتی درگیر بودند. روش نمونه‌گیری به‌صورت گلوله‌برفی هدفمند انجام شد و تلاش شد تا بیشترین تنوع در ویژگی‌های فردی، شغلی و تجارب زیسته در نمونه رعایت شود. در نهایت، ۲۲ مشارکت‌کننده انتخاب شدند که ۱۵ مصاحبه اول منجر به اشباع نظری شد و مصاحبه‌های بعدی به‌منظور تأیید و تثبیت اشباع انجام شد.

ابزار جمع‌آوری داده‌ها

برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته عمیق استفاده شد. طراحی سؤالات مصاحبه بر مبنای ادبیات پژوهش و نظریه‌های اقتصاد رفتاری صورت گرفت. پرسش‌ها به‌گونه‌ای تنظیم شدند که مشارکت‌کنندگان بتوانند تجربه‌ها، باورها و احساسات خود را در زمینه دلایل اجتناب از پرداخت مالیات به‌صورت آزادانه بیان کنند. سؤالات در ۱۴ محور اصلی طراحی شده بودند که طی مصاحبه‌ها با توجه به پاسخ‌ها، انعطاف‌پذیری لازم برای پرسش‌های تکمیلی در نظر گرفته شد.

فرآیند تحلیل داده‌ها

داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با روش تحلیل مضمون بر پایه الگوریتم کولایزی تحلیل شدند. این فرآیند شامل مراحل زیر بود:

آشنایی با داده‌ها از طریق مطالعه مکرر متن مصاحبه‌ها؛

استخراج عبارات معنادار مرتبط با پدیده مورد مطالعه؛

تدوین مفاهیم اولیه و کدگذاری باز؛

دسته‌بندی مفاهیم مشابه و انجام کدگذاری محوری؛

بازنمایی ساختار مفهومی از کدهای محوری در قالب کدگذاری انتخابی؛

تهیه گزارشی جامع از یافته‌ها و ارائه آن به مشارکت‌کنندگان برای تأیید؛

اعمال بازخوردهای مشارکت‌کنندگان و اصلاح تحلیل‌ها در صورت لزوم.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

اعتبار و قابلیت اعتماد پژوهش

برای اطمینان از اعتبار تحلیل‌ها، از چند استراتژی کلیدی استفاده شد:

اشباع نظری: جمع‌آوری داده‌ها تا زمانی ادامه یافت که اطلاعات جدیدی حاصل نشد (در مصاحبه پانزدهم به اشباع رسیدیم)

تأیید مشارکت‌کنندگان: یافته‌های نهایی در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار گرفت و همگی تأیید کردند که تحلیل‌ها منعکس‌کننده تجربه زیسته آن‌هاست.

توافق درون‌موضوعی: برای ارزیابی انسجام تحلیل، درصد توافق کدگذاری بین پژوهشگر اصلی و یک ارزیاب مستقل محاسبه شد. از میان ۱۵۶ کد ایجادشده، ۶۵ کد به‌صورت مشترک بین دو تحلیل‌گر شناسایی شدند که نرخ توافق درون‌موضوعی ۸۳٪ را نشان می‌دهد. طبق نظر اوکانر و جاف[1] (۲۰۲۰)، نرخ توافق بالای ۶۰٪ معیار قابل قبولی برای اعتبار تحلیل در پژوهش‌های کیفی محسوب می‌شود.

ملاحظات اخلاقی

کلیه مشارکت‌کنندگان پیش از آغاز مصاحبه، رضایت‌نامه آگاهانه را امضا کرده و نسبت به حفظ محرمانگی اطلاعات و امکان انصراف در هر مرحله اطمینان حاصل کردند. تمامی نام‌ها و مشخصات شناسایی‌کننده در تحلیل نهایی حذف شده است.

سوال های مصاحبه به شرح ذیل بود:

۱. به نظر شما چه عواملی باعث می‌شود که مؤدیان از پرداخت مالیات اجتناب کنند؟
۲. آیا انگیزه‌های مالی مثل جریمه یا مشوق‌ها می‌توانند رفتار مالیاتی افراد را تغییر دهند؟
۳. چطور اعتماد یا بی‌اعتمادی به دولت یا سیستم مالیاتی بر رفتار مؤدیان تأثیر می‌گذارد؟
۴. چگونه احساسات مانند ترس، اضطراب یا احساس عدالت در رفتار مالیاتی مؤدیان تأثیر دارند؟
۵. چه نقش‌هایی برای هنجارهای اجتماعی در اجتناب مالیاتی می‌بینید؟
۶. آیا اطلاعاتی که مؤدیان درباره سیستم مالیاتی دارند، می‌تواند باعث تغییر رفتار مالیاتی‌شان شود؟
۷. نقش تأثیرات کوتاه‌مدت و بلندمدت اقتصادی بر تصمیم‌های مالیاتی افراد چگونه است؟

1. O'Connor & Joffe (2020)

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]
[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

۸. آیا فرهنگ سازمانی یا محلی مؤدیان در اجتناب مالیاتی تأثیر دارد؟
۹. آیا فشار اجتماعی یا فشار گروه‌های مرجع می‌تواند مؤدیان را به اجتناب یا رعایت قوانین مالیاتی تشویق کند؟
۱۰. در برخورد با قوانین مالیاتی پیچیده، چه رفتاری از سوی مؤدیان مشاهده می‌کنید؟
۱۱. آیا تبلیغات یا آموزش‌های عمومی می‌توانند مؤدیان را به پرداخت مالیات بیشتر تشویق کنند؟
۱۲. آیا تغییرات در قوانین مالیاتی به صورت مکرر می‌تواند باعث افزایش اجتناب مالیاتی شود؟
۱۳. چطور می‌توان از الگوهای اقتصاد رفتاری برای کاهش اجتناب مالیاتی استفاده کرد؟
۱۴. چه تفاوت‌هایی بین رفتار مؤدیان مختلف از نظر شخصیتی یا روان‌شناختی مشاهده کرده‌اید؟
۱۵. به نظر شما بهترین راهکار برای کاهش اجتناب مالیاتی چیست؟

یافته‌ها

مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان شامل نوع مشارکت‌کننده (استاد یا مؤدی مالیاتی)، سطح تحصیلات، سابقه کاری، سن و جنسیت مورد بررسی قرار گرفت. به منظور رعایت محرمانگی اطلاعات و با توجه به محدود بودن حجم نمونه، اطلاعات جنسیت به صورت توصیفی ثبت شد اما در جداول ارائه نشد.

آمار توصیفی پاسخ دهندگان

الف) نوع نمونه آماری

جدول ۱ ترکیب مشارکت‌کنندگان پژوهش را بر اساس نوع نمونه آماری نشان می‌دهد. هدف از ارائه این جدول، معرفی گروه‌های اصلی مشارکت‌کننده در پژوهش شامل اساتید دانشگاه و مودیان مالیاتی است.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]
[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

جدول ۱. نوع نمونه آماری

محدوده سنی	فراوانی	درصد
اساتید	۵	۳۳.۳۳
مودیان مالیاتی	۱۰	۶۶.۶۶
مجموع	۱۵	۱۰۰.۰

منبع: یافته‌های پژوهش.

طبق جدول ۱، از تعداد ۱۵ نفر از نمونه آماری، تعداد ۵ نفر از پاسخ‌دهنده‌ها به سوال‌های مصاحبه از اساتید بوده و ۱۰ نفر از پاسخ‌دهنده‌ها از مودیان مالیاتی بوده‌اند.

ب) سطح تحصیلات افراد نمونه آماری پاسخ دهنده

جدول ۲ توزیع سطح تحصیلات مشارکت‌کنندگان را نشان می‌دهد و بیانگر تنوع علمی نمونه‌های مورد بررسی است.

جدول ۲. سطح تحصیلات افراد نمونه آماری پاسخ‌دهنده

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد
کارشناسی ارشد	۱۲	۸۰
دکتری	۳	۲۰
مجموع	۱۵	۱۰۰.۰

منبع: یافته‌های پژوهش.

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود میزان فراوانی تحصیلات کارشناسی ارشد با ۱۲ نفر از همه محدوده ها بیشتر است.

ج) سابقه کار نمونه آماری

جدول ۳ توزیع سابقه کاری مشارکت‌کنندگان را ارائه می‌کند. بررسی سابقه فعالیت افراد می‌تواند در تفسیر کیفیت و عمق تجربیات بیان‌شده در مصاحبه‌ها مؤثر باشد.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

جدول ۳. سابقه کار نمونه آماری

سابقه‌کاری	فراوانی	درصد
۱۰ سال تا ۱۵ سال	۶	۴۰.۰
۱۹ سال به بالا	۹	۶۰.۰
مجموع	۱۵	۱۰۰.۰

منبع: یافته‌های پژوهش.

طبق جدول ۳، از تعداد ۱۵ نفر از نمونه آماری، تعداد ۶ نفر از مشارکت‌کنندگان دارای سابقه کاری ۱۰ تا ۱۵ سال و تعداد ۹ نفر دارای سابقه کاری بیش از ۱۹ سال بوده‌اند.

د) دامنه سنی نمونه آماری

جدول ۴ توزیع سنی مشارکت‌کنندگان پژوهش را نشان می‌دهد و بیانگر حضور افراد با تجربیات و دیدگاه‌های متنوع در مطالعه است.

جدول ۴. سن نمونه آماری

محدوده‌سنی	فراوانی	درصد
۳۵ سال	۲	۱۳.۳۳
۳۵ تا ۴۵ سال	۷	۴۶.۶۶
۴۶ تا ۵۵ سال	۶	۴۰.۰
مجموع	۱۵	۱۰۰.۰

منبع: یافته‌های پژوهش.

مطابق جدول ۴، دو نفر از مشارکت‌کنندگان کمتر از ۳۵ سال سن داشته‌اند، هفت نفر در بازه سنی ۳۵ تا ۴۵ سال و شش نفر در بازه سنی ۴۶ تا ۵۵ سال قرار داشته‌اند.

داده‌های استنباطی و تحلیل مضمون

نمونه‌ای از اقدامات انجام شده در فرآیند تحلیل و کدگذاری داده‌ها یعنی استخراج عبارت‌ها از مصاحبه‌ها، کدگذاری باز (شناسایی مضامین اولیه) و کدگذاری محوری (دسته‌بندی مضامین اولیه و ایجاد توصیفات جامع) در جدول ۵ ارائه شده است.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

جدول ۵. فرایند استخراج و کدگذاری عبارت‌های اولیه

ردیف	عبارت استخراجی	کدگذاری باز (شناسایی مضامین اولیه)	کدگذاری محوری (دسته‌بندی مضامین اولیه و ایجاد توصیفات جامع)
۱	بسیاری از افراد احساس می‌کنند که مالیات، بار سنگینی است که ناعادلانه بر آنها تحمیل شده است.	احساس ناعادلانه بودن مالیات	عدالت مالیاتی
۲	بعضی از مردم به دلیل پیچیدگی‌های سیستم مالیاتی، به دنبال راه‌هایی برای دور زدن قوانین هستند.	پیچیدگی قوانین مالیاتی	پیچیدگی سیستم مالیاتی
۳	اعتماد به دولت و نحوه استفاده از درآمد مالیاتی تأثیر مستقیمی بر تمایل به پرداخت مالیات دارد.	اعتماد به دولت	اعتماد عمومی به نهادهای دولتی
۴	جریمه‌ها به اندازه کافی ترسناک نیستند تا همه را به پرداخت مالیات مجبور کنند.	تأثیر جریمه‌ها	اثربخشی مجازات‌ها
۵	مؤدیان زمانی که می‌بینند دیگران مالیات نمی‌دهند، تمایل کمتری به پرداخت مالیات دارند.	رفتار تقلیدی مودیان	هنجارهای اجتماعی و فرهنگی
۶	احساس اضطراب درباره قوانین مالیاتی و ترس از اشتباه در گزارش‌دهی، برخی افراد را به اجتناب سوق می‌دهد.	اضطراب مالیاتی	تأثیرات روان‌شناختی (اضطراب و ترس)
۷	پاداش‌های کوچک می‌تواند به افراد انگیزه دهد تا مالیات خود را به موقع پرداخت کنند.	انگیزه‌های مثبت و پاداش‌ها	نقش مشوق‌های مثبت در تشویق پرداخت
۸	قوانین مالیاتی بسیار پیچیده‌اند و بسیاری از مردم از ترس اشتباه به سراغ حسابداران می‌روند.	نقش حسابداران	نیاز به مشاوره تخصصی
۹	در برخی جوامع، اجتناب از مالیات به عنوان یک رفتار عادی و پذیرفته شده است.	هنجارهای اجتماعی	تأثیر رفتار دیگران بر تصمیم‌گیری مالیاتی
۱۰	آموزش عمومی درباره اهمیت پرداخت مالیات می‌تواند رفتارهای مالیاتی را تغییر دهد.	آموزش عمومی	اهمیت آموزش و اطلاع‌رسانی
۱۱	قوانین دائماً در حال تغییر هستند و مردم از سردرگمی به اجتناب از مالیات روی می‌آورند.	تغییرات قوانین	سردرگمی ناشی از تغییر قوانین
....	.....	.....	.....
۸۳	مؤدیان وقتی می‌بینند که مالیات‌هایشان به طور مؤثر صرف نمی‌شود، تمایل کمتری به پرداخت دارند.	کارایی مصرف مالیات	شفافیت در مصرف منابع مالی
۸۴	انگیزه‌های کوتاه‌مدت مثل جریمه‌ها به تنهایی کافی نیستند؛ مردم به مشوق‌های مثبت نیاز دارند.	انگیزه‌های کوتاه‌مدت	اهمیت انگیزه‌های بلندمدت در کاهش اجتناب
۸۵	افراد با شخصیت‌های ریسک‌پذیرتر احتمال بیشتری دارند که از پرداخت مالیات اجتناب کنند.	ریسک‌پذیری	شخصیت و گرایش‌های رفتاری مؤدیان
۸۶	پاسخ‌گویی دولت در برابر نحوه مصرف درآمدهای مالیاتی می‌تواند اعتماد را افزایش دهد.	پاسخ‌گویی دولت	شفافیت و پاسخگویی دولت

منبع: یافته‌های پژوهش.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

همان‌گونه که در جدول ۵ مشخص است با توجه به اصول حاکم بر پدیدار شناسی، پس از انجام هر کدام از مصاحبه‌ها، متن مصاحبه‌های انجام شده از سوی پژوهشگران به دقت مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت و در مرحله دوم، نسبت به شناسایی و استخراج عبارت‌های متناسب با هدف پژوهش اقدام شد. در مرحله سوم، تمامی عبارت‌های استخراج شده به دقت مورد بررسی قرار گرفت و نسبت به معنابخشی به عبارت‌ها و کدگذاری آن‌ها (کدگذاری باز) اقدام شد. در این مرحله، ۸۶ عبارت استخراج و در نتیجه ۸۶ مضمون اولیه مورد شناسایی قرار گرفت. پس از اتمام کدگذاری‌ها، در مرحله بعد تمامی مضامین ایجاد شده مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت و ضمن حذف کدهای تکراری و ادغام کدهای مشابه (از نظر معنایی)، نسبت به دسته‌بندی مضمون‌های شناسایی شده و ایجاد توصیف‌های جامع (کدگذاری محوری) نسبت به ابعاد مختلف موضوع اقدام شد. نتایج نهایی حاصل از تحلیل داده‌ها (کدگذاری انتخابی) نیز در جدول ۶ ارائه شده است. این کدگذاری محوری به تبیین ارتباط میان عوامل رفتاری مؤثر بر اجتناب مالیاتی کمک می‌کند و نشان می‌دهد که کاهش رفتارهای اجتنابی مستلزم ارتقای اعتماد عمومی، اصلاح هنجارهای اجتماعی، افزایش شفافیت نظام مالیاتی، بهبود کیفیت قوانین و طراحی مشوق‌های رفتاری مؤثر است.

جدول ۶ حاصل فرآیند کدگذاری باز، محوری و انتخابی است و مهم‌ترین فرصت‌ها و چالش‌های رفتاری مؤثر بر اجتناب مالیاتی را از دیدگاه مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهد. این مضامین از تحلیل نظام‌مند مصاحبه‌ها استخراج شده و بیانگر ابعاد اصلی رفتار اجتناب مالیاتی در چارچوب اقتصاد رفتاری هستند.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

جدول ۶. فرصت‌ها و چالش‌های عوامل رفتاری موثر بر اجتناب مالیاتی

ابعاد	مضمون اصلی	مضمون فرعی
	پیچیدگی قوانین مالیاتی	پیچیدگی قوانین مالیاتی سردرگمی ناشی از عدم شفافیت: قوانین مالیاتی اغلب به گونه‌ای پیچیده نوشته شده‌اند که افراد نمی‌دانند چگونه آنها را به درستی تفسیر کنند. امکان سوءاستفاده از خلاهای قانونی: برخی افراد به دنبال فرصت‌هایی هستند تا از قوانین مبهم یا ناقص برای اجتناب از مالیات بهره‌برداری کنند. نیاز به تخصص و مشاوره: برای بسیاری از مؤدیان، پیچیدگی قوانین آنها را مجبور به استفاده از مشاوران یا حسابداران متخصص می‌کند.
	نقص در نظارت و اجرای قوانین	نقص در نظارت و اجرای قوانین ریسک پایین برخورد قانونی: زمانی که احتمال برخورد قانونی با متخلفین پایین باشد، تمایل به اجتناب مالیاتی افزایش می‌یابد. نبود مجازات‌های مؤثر: اگر مجازات‌ها به اندازه کافی سختگیرانه نباشد، افراد به راحتی از پرداخت مالیات اجتناب می‌کنند. امکان کشف نشدن تخلفات: باور عمومی مبنی بر اینکه تخلفات مالیاتی کمتر کشف می‌شوند، به افزایش رفتارهای اجتنابی کمک می‌کند.
	هنجارهای اجتماعی و فرهنگی	هنجارهای اجتماعی و فرهنگی تأثیر رفتار دیگران: مشاهده رفتار دیگران که از پرداخت مالیات اجتناب می‌کنند، می‌تواند انگیزه‌ای برای تقلید از این رفتارها باشد. نبود فرهنگ مالیاتی قوی: در برخی جوامع، عدم تمایل فرهنگی به پرداخت مالیات وجود دارد و این امر به عنوان رفتار عادی تلقی می‌شود. تأثیر فشار اجتماعی: در برخی گروه‌ها، فشار اجتماعی برای اجتناب از مالیات به عنوان یک هنجار مثبت دیده می‌شود.
فرصت‌ها	اعتماد به سیستم و نهادهای دولتی	اعتماد به سیستم و نهادهای دولتی بی‌اعتمادی به استفاده از مالیات‌ها: اگر مؤدیان احساس کنند که مالیات‌هایشان به درستی استفاده نمی‌شود، تمایل به اجتناب از پرداخت بیشتر می‌شود. فساد در نهادهای دولتی: مشاهده فساد یا مدیریت ضعیف در نهادهای مالی و اداری می‌تواند افراد را به اجتناب از مالیات ترغیب کند. شفافیت پایین در مصرف منابع: عدم شفافیت در نحوه مصرف منابع مالیاتی توسط دولت به کاهش تمایل به پرداخت منجر می‌شود.
	درک مشوق‌ها و جریمه‌ها	درک مشوق‌ها و جریمه‌ها ناکارآمدی مشوق‌های مالیاتی: زمانی که مشوق‌های مالیاتی به اندازه کافی جذاب نباشند، افراد تمایل کمتری به پرداخت دارند. جریمه‌های سبک یا غیرقابل اجرا: اگر جریمه‌ها به اندازه کافی سختگیرانه نباشند، افراد تمایلی به رعایت قوانین مالیاتی نخواهند داشت. انگیزه‌های بلندمدت اقتصادی: افراد ممکن است به دلیل عدم درک تأثیرات بلندمدت اقتصادی مالیات‌ها از پرداخت اجتناب کنند. تفاوت‌های رفتاری در مقابل مشوق‌ها: شخصیت و تمایلات رفتاری افراد می‌تواند بر واکنش آنها به مشوق‌ها و جریمه‌ها تأثیر بگذارد. ضعف سیستم‌های تشخیصی: ضعف در سیستم‌های تشخیصی و بررسی تخلفات مالیاتی، فرصت‌هایی برای اجتناب ایجاد می‌کند. فرصت‌های محلی و فرهنگی: در برخی مناطق یا جوامع، فرصت‌های محلی برای دور زدن قوانین مالیاتی بیشتر است. تعامل با حسابداران و مشاوران: برخی حسابداران یا مشاوران به دلیل دانش تخصصی خود فرصت‌هایی برای کاهش بار مالیاتی ارائه می‌دهند.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

چالش‌ها	پیچیدگی روانی و اضطراب ناشی از قوانین مالیاتی	پیچیدگی روانی و اضطراب ناشی از قوانین مالیاتی اضطراب در مواجهه با گزارش‌دهی مالیاتی: بسیاری از افراد به دلیل ترس از اشتباهات در گزارش مالیاتی خود دچار اضطراب می‌شوند. سردرگمی ناشی از جزئیات فنی قوانین: قوانین مالیاتی به قدری پیچیده و جزئیات‌محور هستند که بسیاری از مؤدیان از درک آن‌ها عاجز هستند. احساس ناتوانی در مدیریت درست مسائل مالی: مؤدیان به دلیل ناتوانی در مدیریت مسائل مالی پیچیده به اجتناب مالیاتی روی می‌آورند. ترس از جریمه‌های احتمالی: عدم اطمینان درباره درست بودن گزارش‌ها و ترس از جریمه‌ها باعث می‌شود برخی افراد از پرداخت مالیات خودداری کنند.
	نبود انگیزه‌های مثبت و کافی برای پرداخت مالیات	نبود انگیزه‌های مثبت و کافی برای پرداخت مالیات فقدان مشوق‌های مالیاتی جذاب: کمبود مشوق‌های مالی مناسب برای تشویق افراد به پرداخت مالیات به عنوان یک چالش مطرح است. عدم تطبیق مشوق‌ها با نیازهای مؤدیان: مشوق‌های ارائه‌شده به گونه‌ای طراحی نشده‌اند که با انگیزه‌های افراد متناسب باشند. جریمه‌های ناکافی: جریمه‌ها به اندازه کافی سنگین یا بازدارنده نیستند تا افراد را از اجتناب مالیاتی منصرف کنند. کوتاه‌مدت بودن مشوق‌ها: مشوق‌های مالیاتی معمولاً کوتاه‌مدت بوده و افراد را به دنبال فرصت‌های اجتناب مالیاتی در بلندمدت ترغیب می‌کنند.
	بی‌اعتمادی به سیستم مالیاتی و دولت	بی‌اعتمادی به سیستم مالیاتی و دولت بی‌اعتمادی به عدالت توزیعی: افراد باور دارند که مالیات‌ها به درستی توزیع نمی‌شوند و عدالت اقتصادی رعایت نمی‌شود. فساد در سیستم دولتی: وجود فساد در نهادهای دولتی باعث می‌شود مردم از پرداخت مالیات خودداری کنند. نبود شفافیت در نحوه مصرف مالیات: عدم شفافیت در این که مالیات‌ها چگونه و کجا هزینه می‌شوند، باعث بی‌اعتمادی مردم به سیستم مالیاتی می‌شود. احساس ناعادلانه بودن بار مالیاتی: مؤدیان احساس می‌کنند که مالیات بیش از حد به دوش آنان افتاده و به همین دلیل از پرداخت اجتناب می‌کنند.
	فشار اجتماعی و هنجارهای نادرست اجتماعی	فشار اجتماعی و هنجارهای نادرست اجتماعی تقلید از رفتارهای اجتنابی دیگران: مشاهده افرادی که از پرداخت مالیات اجتناب می‌کنند، به‌ویژه در میان اقشار مختلف، می‌تواند رفتار مشابهی را تشویق کند. نبود هنجارهای اجتماعی قوی در حمایت از پرداخت مالیات: در برخی جوامع، پرداخت مالیات به عنوان یک وظیفه اخلاقی تلقی نمی‌شود و این موضوع رفتار اجتناب مالیاتی را ترویج می‌دهد. اثر منفی هنجارهای نادرست فرهنگی: برخی فرهنگ‌ها اجتناب مالیاتی را رفتار مثبت یا حتی نوعی "هوشمندی مالی" می‌دانند. فشار اجتماعی برای پیروی از قوانین پیچیده: افراد به دلیل فشار اجتماعی برای رعایت قوانین پیچیده ممکن است دچار اضطراب و در نهایت اجتناب از مالیات شوند.
	کمبود آگاهی و اطلاع‌رسانی ناکافی	کمبود آگاهی و اطلاع‌رسانی ناکافی فقدان اطلاعات دقیق و شفاف: نبود اطلاعات کافی درباره چگونگی پرداخت صحیح مالیات، باعث می‌شود افراد به اشتباهات یا اجتناب مالیاتی دچار شوند. عدم آموزش مالیاتی عمومی: بسیاری از مردم آموزش کافی درباره فرآیندهای مالیاتی و اهمیت پرداخت مالیات را دریافت نمی‌کنند. ناکارآمدی کمپین‌های اطلاع‌رسانی دولت: تلاش‌های اطلاع‌رسانی دولت برای تشویق به پرداخت مالیات، به اندازه کافی مؤثر نبوده است. بی‌توجهی به اهمیت مشارکت مالیاتی: افراد گاهی به دلیل عدم آگاهی از اهمیت مشارکت مالیاتی، تمایلی به پرداخت ندارند.

منبع: یافته‌های پژوهش.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

عوامل رفتاری مؤثر بر اجتناب مالیاتی

با توجه به جدول ۶، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که اجتناب مالیاتی مودیان تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل رفتاری متنوع قرار دارد که در پنج محور اصلی قابل طبقه‌بندی است:

۱. پیچیدگی قوانین مالیاتی

مودیان در مواجهه با پیچیدگی، ابهام و تغییرات مستمر در قوانین مالیاتی احساس سردرگمی و اضطراب می‌کنند. این بار شناختی بالا موجب می‌شود که برخی به‌جای تلاش برای درک قوانین، مسیر اجتناب را انتخاب کنند. در واقع، هرچه فرآیند مالیاتی پیچیده‌تر و پرابهام‌تر باشد، احتمال بروز رفتارهای اجتنابی افزایش می‌یابد. در ادبیات اقتصاد رفتاری، این پدیده با مفاهیمی چون بار شناختی، هزینه‌های روانی تصمیم‌گیری و ترس از اشتباه در تفسیر قوانین مرتبط است. علاوه بر آن، این وضعیت اغلب منجر به اتکای بیش از حد مودیان به مشاوران مالی و حسابداران می‌شود که خود ممکن است زمینه‌ساز افزایش هزینه‌های تبعیت یا حتی پیشنهاد روش‌های اجتنابی قانونی یا غیرقانونی شود.

۲. نقص در نظارت و اجرای قوانین

ضعف ساختاری در پیگیری و اجرای قوانین، از جمله محدودیت منابع انسانی، زیرساخت‌های ناکارآمد و عدم بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، فضای مناسبی برای گسترش اجتناب مالیاتی فراهم می‌سازد. در چنین شرایطی، بسیاری از مودیان با برآورد سطح پایین ریسک کشف تخلف، اجتناب را اقدامی عقلانی تلقی می‌کنند. این نوع محاسبه رفتاری، از منظر اقتصاد رفتاری، نوعی تحلیل سود و زیان روانی است که در آن، منافع کوتاه‌مدت اجتناب بیشتر از هزینه‌های احتمالی عدم تبعیت ارزیابی می‌شود. در نتیجه، کاهش محسوس احتمال برخورد قانونی، یک محرک قوی برای تکرار و تعمیم رفتارهای اجتنابی خواهد بود.

۳. هنجارهای اجتماعی و فرهنگی

رفتار مالیاتی افراد به شدت تحت تأثیر هنجارهای رایج در جامعه است. زمانی که اجتناب از مالیات در یک جامعه عادی‌سازی شده یا حتی به‌عنوان نشانه‌ای از هوشمندی تلقی شود، احتمال پیروی افراد از این الگوی رفتاری افزایش می‌یابد. مفاهیم تطابق اجتماعی، فشار گروه‌های مرجع و اثر تماشاگر در اقتصاد رفتاری از جمله مفاهیمی هستند که در تبیین این رفتار مؤثرند. همچنین، در محیط‌هایی که پرداخت مالیات به‌عنوان کنش مدنی مثبت نهادینه نشده، فرد دلیلی برای مشارکت داوطلبانه در پرداخت مالیات نمی‌بیند و با مشاهده تخلف دیگران، احساس بی‌عدالتی در او تقویت می‌شود.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

۴. اعتماد به سیستم و نهادهای دولتی

سطح اعتماد مردم به دولت و نهادهای مالیاتی، عامل کلیدی در تصمیم‌گیری مالیاتی است. هنگامی که شهروندان نسبت به عدالت مالیاتی، شفافیت در مصرف منابع و عملکرد دولت بدبین باشند، پرداخت مالیات را نوعی ضرر تلقی کرده و به اجتناب از آن گرایش پیدا می‌کنند. این احساس بی‌اعتمادی اغلب با مشاهده مصادیق فساد، تبعیض، ناکارآمدی یا عدم پاسخ‌گویی نهادهای مالیاتی تقویت می‌شود. از نگاه نظریه سرمایه اجتماعی، میزان مشارکت شهروندان در مسئولیت‌های مدنی همچون پرداخت مالیات، مستقیماً با اعتماد بین شهروند و حاکمیت پیوند دارد.

۵. درک مشوق‌ها و جریمه‌ها

پاسخ مودیان به جریمه‌ها و مشوق‌ها بستگی به ویژگی‌های رفتاری، شخصیتی و میزان ریسک‌پذیری آنان دارد. طراحی دقیق و هدفمند پاداش‌ها و مجازات‌ها می‌تواند تأثیر چشمگیری در تغییر رفتار مالیاتی داشته باشد. بسیاری از افراد نسبت به مشوق‌های ملموس، از قبیل تخفیف یا قرعه‌کشی، واکنش مثبت‌تری نشان می‌دهند. از سوی دیگر، تهدید به مجازات‌هایی که در ذهن افراد کم‌اثر یا ناعادلانه جلوه می‌کنند، نقش بازدارنده‌ی خود را از دست می‌دهند. مفاهیمی چون سوگیری خوش‌بینی، اثر قطعی، و عدم‌درک دقیق از احتمال واقعی حسابرسی، در تعدیل اثربخشی جریمه‌ها نقش دارند.

پیوستگی با سیاست‌ها و الزامات اجرایی

اجتناب مالیاتی نه‌تنها یک مسئله رفتاری، بلکه یک چالش جدی برای سیاست‌گذاری و اداره نظام مالیاتی محسوب می‌شود. با توجه به یافته‌های رفتاری، مقامات مالیاتی ناچار به بازنگری در رویکردهای اجرایی سنتی هستند. ضعف در ابزارهای سنتی مانند حسابرسی گسترده، عدم تقارن اطلاعاتی و پیچیدگی قوانین، نیاز به نوآوری در سیاست‌ها را افزایش داده است. اگر چه نظام‌های سنتی بر پایه مجازات و حسابرسی طراحی شده‌اند، اما شواهد نشان می‌دهد که تأثیر این روش‌ها در غیاب سیاست‌های رفتاری و مداخلات نرم، محدود و کوتاه‌مدت خواهد بود. از این رو، باید به سمت طراحی ترکیبی از سیاست‌های بازدارنده و سیاست‌های رفتاری هدایت‌شده حرکت کرد که به درک انگیزش‌های درونی و بیرونی مودیان توجه دارند.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

مداخلات رفتاری به‌عنوان راهکار نوین

تلنگرهای رفتاری: ساده‌سازی فرم‌ها، ارائه پیش‌نویس‌های تکمیل‌شده، چارچوب‌بندی پیام‌های مالیاتی بر اساس هنجارهای اجتماعی و همچنین استفاده از پیام‌هایی با محتوای «دیگران پرداخت می‌کنند، شما هم بپردازید»، می‌تواند انطباق رفتاری را ارتقا دهد.

پیش‌فرض‌های رفتاری: استفاده از گزینه‌های پیش‌فرض برای ثبت‌نام در سیستم‌های مالیاتی، استفاده از پرداخت اقساطی خودکار، و ارسال یادآوری‌های هوشمند، به کاهش مقاومت رفتاری و سهولت پیروی کمک می‌کند.

ابزارهای تعهد: تعهد داوطلبانه یا حتی عمومی برای رعایت نظام مالیاتی می‌تواند نقش کلیدی در تقویت مسئولیت‌پذیری ایفا کند. این تعهدات می‌تواند با آموزش، مشاوره، یا ایجاد گروه‌های حامی در فضای مجازی همراه شود.

استفاده از ابزارهای دیجیتال: سامانه‌های یکپارچه مالیاتی، تحلیل داده‌های رفتاری، فناوری بلاک‌چین برای شفاف‌سازی تراکنش‌ها، و طراحی اپلیکیشن‌های ساده‌سازی اظهارنامه، از جمله فرصت‌های تکنولوژیکی برای تقویت پیروی داوطلبانه و کاهش بار اداری است.

توجه به ناهمگونی در رفتار مودیان

رفتار مالیاتی یکسان نیست. تفاوت‌های فردی در ریسک‌گریزی، سواد مالی، توانایی‌های شناختی، خودکنترلی، و ویژگی‌های شخصیتی (مانند وظیفه‌شناسی یا موافقت‌پذیری) نقش مهمی در اجتناب ایفا می‌کنند. این ناهمگونی در عمل بدان معناست که یک سیاست یکنواخت برای همه گروه‌ها اثربخشی کافی ندارد و باید به سمت طراحی سیاست‌های تفکیک‌شده و مبتنی بر ویژگی‌های رفتاری حرکت کرد.

در نتیجه، سیاست‌ها باید متناسب‌سازی شوند:

طراحی کمپین‌های آموزشی برای گروه‌های با سواد مالی پایین و تمرکز بر آموزش مفاهیم عملیاتی مالیاتی.

ارسال پیام‌های متناسب با سطح ریسک‌پذیری مودیان؛ به‌عنوان مثال، تأکید بر مزایای قطعی تبعیت برای افراد ریسک‌گریز و برجسته‌سازی خطرات و زیان‌های احتمالی برای افراد ریسک‌پذیر.

ارائه بازخورد شخصی‌سازی‌شده به مودیان درباره عملکرد مالیاتی‌شان، با استفاده از

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

الگوریتم‌های هوشمند برای تحلیل رفتار پیشین و شناسایی زمینه‌های قابل بهبود.

تمرکز بر گروه‌های پرریسک با تحلیل‌های داده‌محور و تدوین استراتژی‌های اجرایی خاص برای کاهش تخلفات در این گروه‌ها.

در مجموع، تحلیل رفتار اجتنابی از منظر اقتصاد رفتاری می‌تواند به تدوین سیاست‌هایی منجر شود که نه‌تنها اثربخشی بالاتری دارند، بلکه از نظر اخلاقی نیز با ارزش‌های جامعه هم‌راستاتر هستند. این نگاه رفتاری به مقوله اجتناب مالیاتی، پلی میان شناخت عمیق از انسان و تدوین سیاست عمومی است، پلی که عبور از آن نیازمند ترکیب هوشمندانه‌ای از شواهد تجربی، نظریه‌های علمی و ملاحظات انسانی است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تحلیل رفتار اجتناب مالیاتی مودیان بر اساس الگوهای اقتصاد رفتاری و با بهره‌گیری از رویکرد کیفی و تحلیل مضمون، تلاش کرد تا تجربه‌های زیسته مودیان و خبرگان مالیاتی را درک و تبیین کند. یافته‌ها نشان داد که رفتار اجتنابی مودیان از پرداخت مالیات، صرفاً نتیجه محاسبه اقتصادی سود و زیان نیست، بلکه تحت تأثیر مجموعه‌ای پیچیده از عوامل روان‌شناختی، شناختی، اجتماعی، فرهنگی و نهادی شکل می‌گیرد. پیچیدگی بیش از حد قوانین مالیاتی، بی‌اعتمادی به دولت، ناکارآمدی در اجرای قوانین، ضعف مشوق‌های مالیاتی، فشارهای اجتماعی، و فقدان آموزش و اطلاع‌رسانی مؤثر از جمله مهم‌ترین ابعاد مؤثر بر اجتناب مالیاتی بودند. این یافته‌ها تأکید می‌کنند که برای کاهش این پدیده، باید سیاست‌گذاران از چارچوب‌های کلاسیک صرف فاصله گرفته و به تحلیل رفتاری و انگیزشی مودیان توجه جدی نشان دهند.

بر این اساس، پیشنهادهای سیاستی زیر قابل ارائه است:

۱. ساده‌سازی و بازنگری در قوانین مالیاتی

بازنویسی قوانین با زبان ساده و قابل فهم برای عموم.

ایجاد سامانه‌های هوشمند راهنما و پاسخ‌گویی آنلاین برای مودیان.

ثبات در مقررات و پرهیز از تغییرات مکرر که باعث سردرگمی می‌شود.

۲. ارتقاء شفافیت و پاسخ‌گویی دولت

ارائه گزارش‌های عمومی و شفاف درباره محل مصرف مالیات‌ها.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

برگزاری نشست‌ها و کمپین‌های عمومی برای اطلاع‌رسانی درباره عملکرد مالی دولت.
تقویت نظام حسابرسی مستقل و شفاف‌سازی قراردادهای دولتی.

۳. طراحی و اجرای مشوق‌های مالیاتی مثبت

اعطای پاداش‌های کوچک مانند تخفیف، قرعه‌کشی، یا امتیازهای معنوی برای پرداخت به‌موقع مالیات.
طراحی بسته‌های تشویقی متناسب با گروه‌های مختلف مودیان (مشاغل خرد، شرکت‌ها، اصناف).
اجرای نظام تشویقی بلندمدت برای پرداخت مداوم و شفاف مالیات.

۴. آموزش و اطلاع‌رسانی هدفمند

گنجاندن مفاهیم مالیاتی در آموزش‌های رسمی و عمومی.
تولید محتوای چندرسانه‌ای جذاب برای آشنایی مردم با مسئولیت مالیاتی و پیامدهای اجتناب.
آموزش رفتارهای مالی مسئولانه از طریق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی.

۵. اصلاح هنجارهای اجتماعی و ترویج فرهنگ مالیاتی

بهره‌گیری از افراد تأثیرگذار (مانند هنرمندان، ورزشکاران، معلمان) برای ترویج فرهنگ پرداخت مالیات.
تبدیل پرداخت مالیات به یک ارزش اجتماعی در تبلیغات و رسانه‌ها.
مبارزه با هنجارهای نادرست مانند «افتخار به فرار مالیاتی» یا «هوشمندی در دور زدن قانون».

۶. ارتقاء اعتماد عمومی به نظام مالیاتی

مبارزه جدی با فساد و رانت‌خواری در سیستم‌های مالیاتی و مالی.
بهبود تعامل و رفتار کارکنان اداره مالیات با مودیان.
تضمین حقوق مودیان و امکان اعتراض شفاف و قانونی.

در مجموع، کاهش رفتار اجتناب مالیاتی نیازمند درک عمیق از انگیزه‌ها، باورها و نگرش‌های مودیان است. تنها با به‌کارگیری سیاست‌های چندلایه و مبتنی بر اصول اقتصاد رفتاری می‌توان مسیر بهبود اعتماد عمومی، ارتقاء مسئولیت مالی و در نهایت، افزایش درآمدهای پایدار دولتی را هموار ساخت.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]
[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافعی وجود ندارد.

سپاسگزاری

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از کلیه صاحب‌نظران و عزیزانی که در فرآیند انجام این پژوهش با حمایت‌های علمی و اجرایی خود نقش مؤثری ایفا نمودند، کمال تشکر و امتنان را ابراز نمایند.

ORCID

Mohammad Javad Akbari https://orcid.org/0009-0005-2723-2893

Faegh Ahmadi https://orcid.org/0000-0002-3529-3507

Seyed Nima Vali Nia https://orcid.org/0000-0003-1501-5662

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

منابع

۱. ابراهیمی، ابراهیم، پناهی، احد و شیربندی، حسین. (۱۴۰۳). تاثیر کیفیت اطلاعات حسابداری بر رابطه بین فرصت‌های سرمایه‌گذاری و اجتناب مالیاتی. https://civilica.com/doc/2049837.

۲. رحمانی، زهرا، رضایی، فرزین و طایفه، سیامک. (۱۴۰۳). نقش مکانیزم‌های نظام راهبری شرکتی بر رابطه میان افشای اطلاعات مسئولیت‌های اجتماعی و اجتناب مالیاتی شرکت‌ها. https://civilica.com/doc/2063670.

۳. سعیدی، عباس و حسینی، رضا. (۱۴۰۳). بررسی تاثیر مالکیت نهادی، اهرم مالی و نقدینگی بر اجتناب مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. https://civilica.com/doc/2063649.

۴. عابدینی، غزاله و حمیدیان، محسن. (۱۴۰۳). بررسی نقش افشای مسئولیت اجتماعی شرکت در ارتباط بین فرصت‌های سرمایه گذاری و اجتناب مالیاتی. https://civilica.com/doc/2063647 .

۵. میرزادزارع، مهدی، مشکی میاوقی، مهدی و میربرگ کار، سیدمظفر. (۱۴۰۳). بررسی اثر تورش‌های رفتاری بیش اطمینانی، کوته‌نگری و خوش‌بینی بر اجتناب مالیاتی.https://civilica.com/doc/2078796 .

۶. نفرشلمزاری، ناهید، رحیمی دستجردی، محسن و صفی، مهدی. (۱۴۰۳). بررسی رابطه حاکمیت شرکتی و اجتناب مالیاتی و تاثیر آنها بر سود شرکت‌ها. ششمین همایش بین‌المللی پژوهش‌های شاخص در مدیریت، حسابداری، بانکداری و اقتصاد، مشهد.https://civilica.com/doc/2058772 .

۷. یعقوبی، نرگس. (۱۴۰۳). تحلیل اجتناب مالیاتی و ورشکستگی شرکت‌های فعال در بازار بورس اوراق بهادار تهران. هشتمین همایش مطالعات اقتصادی و مدیریت در جهان اسلام، تهران. https://civilica.com/doc/2065125 .

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

References

1. Ahmadi, S., Movahedi, R., & Salehi, S. (2021). Evaluation of tax evasion models based on the views from neoclassical to behavioral economics: Analytical hierarchy process approach in the economy of Iran. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Finance,* 8(3), 202-222. https://doi.org/10.1108/JPBAF-12-2020-0189 [In Persian].
2. Alm, J., & Torgler, B. (2006). Culture differences and tax morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology,* 27(2), 224-246.
3. Ambarita, D., Ma'aruf, H., & Ibrahim, I. (2024). The effect of capital structure, tax planning and inflation on tax avoidance. *Return: Study of Management, Economic and Bussines*, 3(6), 365-381. https://doi.org/10.57096/return.v3i6.245.
4. Armenak, A., & Asatryan, Z. (2024). Nudging for tax compliance: A meta-analysis. *ZEW Discussion Paper,* No. 24-054. https://www.zew.de/en/publications/nudging-for-tax-compliance-a-meta-analysis-3.
5. Bhalla, N., Sharma, R. K., & Kaur, I. (2022). Effect of tax knowledge and technological shift in tax system on business performance: A PLS-SEM analysis. *Sustainability*, 14(16), 10217.
6. Demerjian, P. R., Lev, B. I., & McVay, S. E. (2011). Quantifying managerial ability: A new measure and validity tests. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.1266974.
7. Desai, M. A., & Dharmapala, D. (2005). Corporate tax avoidance and firm value. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.689562.
8. Dhami, S., Daun, S., & Ali, M. (2023). Loss aversion and tax evasion: Theory and evidence. *Journal of Economic Psychology*, 90, 102545. https://doi.org/10.1016/j.joep.2023.102545.
9. Duhoon, A., & Singh, M. (2023). Corporate tax avoidance: A systematic literature review and future research directions. *LBS Journal of Management & Research*, 21(2), 197-217. https://doi.org/10.1108/LBSJMR-12-2022-0082.
10. Ebrahimi, E., Panahi, A., & Shirbandi, H. (2024). The effect of accounting information quality on the relationship between investment opportunities and tax avoidance. https://civilica.com/doc/2049837 [In Persian].
11. Elbannan, M. A., & Farooq, O. (2020). Do more financing obstacles trigger tax avoidance behavior? Evidence from Indian SMEs. *Journal of Economics and Finance*, 44(1), 161-178. https://doi.org/10.1007/s12197-019-09481-9.
12. Farooq, O., & Zaher, A. A. (2020). Ownership structure and tax avoidance: Evidence from Indian SMEs. *Review of Pacific Basin Financial Markets and Policies*, 23(2). https://doi.org/10.1142/S0219091520500125.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

13. Fatica, S., Hemmelgarn, T., & Nicodème, G. (2013). The debt-equity tax bias: Consequences and solutions. *Reflets et perspectives de la vie économique*, 52(1), 5-18.
14. Feld, L. P., & Frey, B. S. (2002). Trust breeds trust: How taxpayers are treated. *Economics of Governance*, 3(2), 87-99.
15. Fochmann, M., Hechtner, F., Kirchler, E., & Mohr, P. N. C. (2025). When happy people make society unhappy: Emotions affect tax compliance. *Journal of Economic Psychology*, 107, 102789.
16. Gebhart, M. S. (2017). Measuring corporate tax avoidance--An analysis of different measures. *Junior Management Science*, 2(2), 43-60.
17. Hallsworth, M., List, J. A., Metcalfe, R., & Vlaev, I. (2017). The use of field experiments to increase tax compliance. *Nature*, 517(7534), 373-376.
18. Hasan, I., Hoi, C. K., Wu, Q., & Zhang, H. (2017). Does social capital matter in corporate decisions Evidence from corporate tax avoidance. *Journal of Accounting Research*, 55(3), 629-668. https://doi.org/10.1111/1475-679X.12159.
19. Hashemi, M., & Farahani, A. (2025). Tax evasion and its economic consequences in Iran: A behavioral perspective. *Iranian Journal of Economics*, 45(1), 102-121. https://doi.org/10.22034/ije.2025.08.14 [In Persian].
20. He, G., & Shen, D. (2024). The impact of superstition on corporate tax avoidance: How do CEOs trade off risks associated with tax avoidance?. *Journal of Accounting Literature*. https://doi.org/10.1108/JAL-02-2024-0020.
21. Inger, K. K. B., & Vansant, B. (2019). Market valuation consequences of avoiding taxes while also being socially responsible. *Journal of Management Accounting Research*, 31(2), 75-94. https://doi.org/10.2308/jmar-52169.
22. Islam, A., & Tjaraka, H. (2024). Transfer pricing practice on tax avoidance and tax revenue: A bibliometric analysis. *Jurnal Informasi, Perpajakan, Akuntansi, dan Keuangan Publik*, 19(2), 291-304. https://doi.org/10.25105/jipak.v19i2.20191.
23. Kanagaretnam, K., Lee, J., Lim, C. Y., & Lobo, G. (2018). Societal trust and corporate tax avoidance. *Review of Accounting Studies*, 23(4), 1588-1628. https://doi.org/10.1007/s11142-018-9466-y.
24. Karami, M., & Zeynali, M. (2022). The impact of tax evasion on public trust in Iran: A behavioral economics approach. *Journal of Economic Research*, 12(4), 95-112. https://doi.org/10.22054/jer.2022.02.012 [In Persian].
25. Kiswanto, K., Haryanto, H., & Setiawan, D. (2020). Tax avoidance in Indonesia: Context of good corporate governance and corporate social responsibility. *Humanities and Social Sciences Reviews*, 8(2), 270-279. https://doi.org/10.18510/hssr.2020.8230.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

26. Kornhauser, M. E. (2007). The role of taxpayer knowledge and complexity in tax evasion. *Social Science Research Network*.
27. Lazebnik, T., & Shami, L. (2025). Investigating tax evasion emergence using dual large language model and deep reinforcement learning powered agent-based simulation. *arXiv*. https://arxiv.org/abs/2501.18177.
28. Lisowsky, P. (2010). Seeking shelter: Empirically modeling tax shelters using financial statement information. *The Accounting Review*, 85(5), 1693-1720. https://doi.org/10.2308/accr.2010.85.5.1693.
29. Luttmer, E. F. P., & Singhal, M. (2014). Tax morale. *Journal of Economic Perspectives,* 28(4), 149-168.
30. Mirzadarzare, M., Meshki Miavaghi, M., & Mirbargkar, S. M. (2024). Investigating the effect of behavioral biases of overconfidence, myopia, and optimism on tax avoidance. https://civilica.com/doc/2078796 [In Persian].
31. Mohammadi, A., & Shams, H. (2024). The role of social norms in tax compliance: Evidence from Iran. *Iranian Journal of Behavioral Studies*, 13(1), 65-79. https://doi.org/10.22054/ijbs.2024.01.09 [In Persian].
32. Mu, T., Chen, S., & Li, X. (2023). Tax evasion, psychological egoism, and revenue collection performance: Evidence from Amhara region, Ethiopia. *Frontiers in Psychology*, 14, 1045537. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1045537.
33. Nafarshalamzari, N., Rahimi Dastjerdi, M., & Safi, M. (2024). Investigating the relationship between corporate governance and tax avoidance and their effect on company profits. *The 6th International Conference on Distinguished Research in Management, Accounting, Banking and Economics, Mashhad.* https://civilica.com/doc/2058772 [In Persian].
34. Ngelo, A. A., Permatasari, Y., Harymawan, I., Anridho, N., & Kamarudin, K. A. (2022). Corporate tax avoidance and investment efficiency: Evidence from the enforcement of tax amnesty in Indonesia. *Economies,* 10(10), 251.
35. Nugraha, S., Saud, Y., & Firmansyah, A. (2024). Can reducing corporate income tax rates decrease tax avoidance?. *Educoretax,* 4(9), 1107-1116. https://doi.org/10.54957/educoretax.v4i9.773.
36. Oats, L., & Tuck, P. (2019). Corporate tax avoidance: Is tax transparency the solution? *Accounting and Business Research*, 49(5), 565-583. https://doi.org/10.1080/00014788.2019.1611726.
37. Phillips, J. D. (2003). Corporate tax-planning effectiveness: The role of compensation-based incentives. *The Accounting Review,* 78(3), 847-874.
38. Pramajaya, J., Adam, M., Widiyanti, M., & Fuadah, L. L. (2019). The effect of debt equity ratio on tax planning before and after implementation of the minister of finance regulation number PMK-169/PMK.010/2015 on registered companies on the Indonesia stock exchange. *International Journal of Management and Humanities*, 3(11), 1-7.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

39. Preuss, L. (2012). Responsibility in paradise the adoption of CSR tools by companies domiciled in tax havens. *Journal of Business Ethics*, 110(1), 1-14. https://doi.org/10.1007/s10551-012-1456-6.
40. Rahmani, Z., Rezaei, F., & Tayfeh, S. (2024). The role of corporate governance mechanisms on the relationship between disclosure of corporate social responsibility information and tax avoidance. https://civilica.com/doc/2063670 [In Persian].
41. Rashidi, H., & Gholami, R. (2023). Behavioral factors influencing tax evasion in Iran: A survey study. *Journal of Behavioral Economics,* 18(3), 55-72. https://doi.org/10.1016/j.jbe.2023.02.012 [In Persian].
42. Ratnawati, V., Freddy, D., & Wahyuni, N. (2018). The impact of institutional ownership and a firm's size on firm value: Tax avoidance as a moderating variable. *Journal of Finance and Banking Review*, 3(1), 1-8.
43. Rhee, C. S., Woo, S., & Kim, D. H. (2020). The effect of female employment on corporate sustainability in terms of tax avoidance. *Sustainability (Switzerland),* 12(1). https://doi.org/10.3390/su12010140.
44. Saeedi, A., & Hosseini, R. (2024). Investigating the effect of institutional ownership, financial leverage and liquidity on tax avoidance in companies listed on the Tehran Stock Exchange. https://civilica.com/doc/2063649 [In Persian].
45. Salehi, M., Jabbari, S., Nourbakhsh Hosseiny, Z., & Khargh, F. (2024). Impact of corporate governance on tax avoidance. *Journal of Public Affairs,* 24(2), e2929. https://doi.org/10.1002/pa.2929.
46. Shanmugam, V. P., & Arunima, P. (2022). Investment in Tax Haven Jurisdiction by Indian MNCs: A Conceptual Study [Preprint]. *In Review*. https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-2138439/v.
47. Slemrod, J. (2007). Cheating ourselves: The economics of tax evasion. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 25-48.
48. Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104, 333-339. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039.
49. Sudibyo, Y. A., & Jianfu, S. (2016). Political connections, state owned enterprises and tax avoidance: An evidence from Indonesia. *Corporate Ownership and Control*, 13(3), 279-283. https://doi.org/10.22495/cocv13i3c2p2.
50. Tjondro, E., & Permata, A. A. (2019). Earning management or tax avoidance?. Company decision on accounting and tax reporting cost. *International Conference on Tourism, Economics, Accounting, Management, and Social Science*, 103(19), 22-30. https://doi.org/10.2991/teams-19.2019.4.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

51. Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.
52. Xia, C., Cao, C., & Chan, K. C. (2017). Social trust environment and firm tax avoidance: Evidence from China. *North American Journal of Economics and Finance,* 42, 374-392. https://doi.org/10.1016/j.najef.2017.07.013.
53. Yaghoubi, N. (2024). Analysis of tax avoidance and bankruptcy of companies active in the Tehran Stock Exchange market. *The 8th Conference on Economic Studies and Management in the Islamic World, Tehran.* https://civilica.com/doc/2065125 [In Persian].

استناد به این مقاله: اکبری، محمد جواد، احمدی، فائق و ولی‌نیا، سید نیما. (۱۴۰۵). تأثیر رفتار اجتناب مالیاتی مودیان بر اساس الگوهای اقتصاد رفتاری. پژوهشنامه مالیات، ۳۴(۶۹)، ۱۲۳-۱۶۱.

Journal of Tax Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial4.0 International License.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]

efficiency, and exacerbate income inequality. This research contributes to the existing literature on tax avoidance and behavioral economics by providing new insights into the cognitive and social factors that drive taxpayer decision-making. The findings of this study have important implications for policymakers and highlight the need for a more detailed understanding of taxpayer behavior and the development of targeted interventions to promote tax compliance and reduce tax avoidance. Finally, this research aims to inform the design of more effective tax policies that consider the complexities of human behavior and decision-making under conditions of uncertainty. Axial coding helps to understand how these categories are related and it shows that success in paying taxes and ending tax avoidance requires engaging in personal development, navigating team dynamics, understanding and working within or around socio-cultural norms, and mastering specific operational skills.

Keywords: Tax Avoidance, Taxpayers, Behavioral Economics.

JEL Classification: E12, E21, E22, L12, H40.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-10-14]

[DOI: 10.66224/taxjournal.34.69.123]